

Голові разової спеціалізованої вченої ради
ДФ 20.051.208 Карпатського національного
університету імені Василя Стефаника
доктору юридичних наук, професору
Павлу ФРІСУ

РЕЦЕНЗІЯ

доктора юридичних наук, професора МЕДИЦЬКОГО Ігоря Богдановича
на дисертацію КОЛОС Наталії Миколаївни

«Характеристика кримінально-правової відповідальності за неналежне виконання медичним або фармацевтичним працівником своїх професійних обов'язків», поданої на здобуття ступеня доктора філософії зі спеціальності 081 «Право»

Актуальність теми дослідження. Життя та здоров'я людини, нарівні з іншими природними правами, визнається в Україні найвищою соціальною цінністю, а здоров'я населення обґрунтовано сприймається не лише як важливий індикатор сучасного соціально-економічного стану держави, але й запорука його розвитку, завдяки зростанню можливостей реалізації індивідуального потенціалу громадян унаслідок збільшення тривалості та якості життя. Створення системи ефективного та доступного медичного обслуговування населення є конституційним обов'язком держави, а збереження, охорона та зміцнення здоров'я та благополуччя громадян – одним із ключових завдань та пріоритетів її функціонування саме як соціального утворення.

Критично важливими для національної системи охорони здоров'я є не тільки реакція на пандемію гострої респіраторної хвороби COVID-19, як проблему, дещо задавнену часовими рамками та локалізовану меншими параметрами проявів, але й мінімізація наслідків триваючої збройної агресії, можливості з якої обмежені через руйнування об'єктів закладів охорони здоров'я, підвищення попиту населення на медичну допомогу та послуги, спроможність дотримання маршрутів пацієнтом у зв'язку із суттєвою міграцією населення. В існуючій ситуації будь-які приклади невиконання чи неналежного виконання медичними або фармацевтичними працівниками своїх професійних обов'язків, тим більш «обтяжені» тяжкими наслідками для пацієнта, викликають

особливий резонанс та несприйняття, з логічним запитом на предмет об'єктивної рефлексії в плані відповідальності.

Специфіка кримінально-правової охорони, складність причинно-наслідкових ланцюжків та доказування, питання «корпоративної» етики медперсоналу – ці та інші обставини вказують на *актуальність* обраної Н. М. Колос у якості наукового пошуку проблематики. Аналіз дисертації та відповідних публікацій свідчить про комплексне наукове дослідження з належним методологічним рівнем та досягненням задекларованої авторкою мети. Представлена робота володіє суттєвою цінністю як для наукової доктрини, так і практики правозастосування, перебуваючи у руслі поставлених перед сучасною кримінально-правовою політикою України завдань.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано згідно з переліком основних наукових напрямів та найважливіших проблем фундаментальних досліджень у галузі природничих, технічних, суспільних і гуманітарних наук Національної академії наук України на 2019-2023 роки, затверджених постановою Президії академії наук України від 30.01.2019 р. №30, Основних наукових напрямів та найважливіших проблем фундаментальних досліджень у галузі природничих, технічних, суспільних і гуманітарних наук на 2024-2028 роки, затверджених постановою президії Національної академії наук України від 10.01.2024 р. №8.

Тему дисертації в остаточній редакції затверджено Вченою радою Карпатського національного університету імені Василя Стефаника (протокол №10 від 30 вересня 2025 року). Дисертаційна робота виконана в межах науково-дослідної теми (Державний реєстраційний номер: 0125U000669) «Політика у сфері боротьби зі злочинністю в умовах євроінтеграції» на кафедрі політики у сфері боротьби зі злочинністю та кримінального права Навчально-наукового юридичного інституту Карпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків та рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх новизна. Структура дисертації

відрізняється логічним обґрунтуванням викладу матеріалу, забезпечуючи можливість послідовного розгляду окреслених авторкою питань. Об'єкт і предмет дисертації визначені належним чином. Дослідження базується на комплексному, системному підході до розв'язання науково-прикладних проблем, характеризується належним рівнем теоретичних узагальнень.

Достовірність отриманих наукових результатів базується на вдалому поєднанні загальнонаукових та спеціальних прийомів і засобів наукового пізнання кримінально-правових явищ (історико-правового, порівняльно-правового, формально-догматичного, формально-логічного методів, методу системно-структурного аналізу, емпіричного та статистичного методів), що забезпечило достатній рівень обґрунтованості положень і висновків дисертації.

Обґрунтованість та достовірність отриманих результатів досягнута завдяки використанню достатньої джерельної бази (143 найменування) та вмілому опрацюванню емпіричного матеріалу, що зайвий раз підтверджує високий рівень сформульованих теоретичних положень, висновків та рекомендацій.

Достовірність та наукова новизна винесених на захист результатів полягає у тому, що рецензована праця є комплексним монографічним дослідженням проблем кримінальної відповідальності за неналежне виконання медичним або фармацевтичним працівником своїх професійних обов'язків з урахуванням практики Європейського суду з прав людини та позитивного зарубіжного досвіду.

До найбільш вагомих результатів, які відображають наукову новизну роботи та виносяться на захист, на наш погляд, підставно віднести:

- аргументацію доцільності застосування філософсько-правової «формули Радбруха» при визначенні меж кримінальної відповідальності медичних або фармацевтичних працівників у ситуаціях обґрунтованого медичного ризику;
- сформульовані рекомендації в частині удосконалення положень національного кримінального законодавства (об'єднання складів кримінальних правопорушень ч. 1 ст. 131 та запропонованої структури ч. 2 ст. 140 КК України; авторська редакція ст. 140 КК України з структурним поділом, що відображає

диференціацію кримінальної відповідальності за ступенем тяжкості наслідків); - періодизацію розвитку вітчизняного законодавства про кримінальну відповідальність медичних або фармацевтичних працівників за неналежне виконання професійних обов'язків; - удосконалення критеріїв розмежування кримінально-правової недбалості медичного або фармацевтичного працівника від суміжних правових категорій – лікарської помилки, виправданого медичного ризику (ст. 42 КК України), крайньої необхідності (ст. 39 КК України) та казусу як невинного заподіяння шкоди; розвиток концептуальних підходів щодо доцільності запровадження альтернативних кримінальному переслідуванню механізмів реагування на діяння медичних та фармацевтичних працівників.

Відзначимо **прикладний** характер сформульованих у роботі положень, висновків та пропозицій, прийнятих для використання: – у законотворчості, при удосконаленні законодавства про кримінальну відповідальність за неналежне виконання медичним або фармацевтичним працівником своїх професійних обов'язків; у науково-дослідній діяльності – задля подальшого вивчення проблематики кримінальної відповідальності за неналежне виконання медичним або фармацевтичним працівником своїх професійних обов'язків; в освітньому процесі – при викладанні навчальної дисципліни «Кримінальне право України. Особлива частина», окремих спеціальних курсів, при підготовці коментарів, підручників, навчальних та методичних посібників; у правоохоронній діяльності та здійсненні правосуддя.

Характеристика основних положень роботи. У першому розділі дисертації «Загальнотеоретичні положення кримінальної відповідальності медичних або фармацевтичних працівників за неналежне виконання професійних обов'язків» розкрито стан наукової розробленості проблематики у вітчизняній правовій доктрині, з окресленням кола невирішених та дискусійних питань. Авторкою, за результатами історико-правового аналізу інституту відповідальності медичних працівників, запропоновано періодизацію розвитку національного кримінального законодавства у означеній частині. Компаративний аналіз кримінального законодавства окремих держав Європи

забезпечив формулювання пропозицій щодо запровадження інституту обов'язкового медичного страхування професійної відповідальності та активізації цивільно-правових і адміністративно-правових механізмів відшкодування шкоди.

Другий розділ дисертації «Кримінально-правовий аналіз складу неналежного виконання професійних обов'язків медичним або фармацевтичним працівником» присвячений деталізованому розгляду об'єктивних та суб'єктивних елементів законодавчої конструкції ст.140 КК України. Вдаючись подекуди до полемічного стилю дослідника обстоює своє бачення родового, основного безпосереднього та додаткового необхідного безпосереднього об'єктів кримінального правопорушення; перспектив покращення термінологічного апарату ст.140 КК України в частині характеристики потерпілих осіб; розуміння об'єктивної сторони делікту з огляду на бланкетний характер диспозиції та прецедентну практику Європейського суду з прав людини; спеціальних характеристик суб'єкта та його інтелектуально-вольового ставлення до вчиненого.

У третьому розділі дисертації «Проблеми правозастосування положень щодо неналежного виконання професійних обов'язків медичним або фармацевтичним працівником» увага, головним чином, зосереджена на розмежуванні досліджуваного складу із суміжними складами кримінальних та адміністративних правопорушень. Теоретичні умовиводи кінцевим своїм результатом отримують авторські пропозиції як у частині правозастосування, так контекстно можливого покращення якості відповідних кримінально-правових заборон.

У загальних висновках сконцентовано найважливіші положення та рекомендації, які знайшли своє відображення у тексті дисертації. Викладене дає підстави стверджувати, що більшість сформульованих у рецензованій праці наукових положень, висновків та рекомендацій є належним чином обґрунтовані.

Повнота викладу положень дисертації в роботах, опублікованих автором. Результати дисертації з достатнім ступенем репрезентативності

викладені у п'яти наукових публікаціях, три з яких опубліковано в журналах, визнаних Міністерством освіти і науки України науковими фаховими виданнями з юридичних наук категорії «Б». Результати дослідження достатньо апробовані, положення й висновки дисертаційної праці були представлені до обговорення на науково-практичних заходах: «Права людини в умовах воєнного стану в Україні» (м. Київ, 7 грудня 2023 р.), «Сектор безпеки України: актуальні питання науки та практики» (м. Харків, 25 березня 2026 року). Матеріали дисертації також впроваджені до практичної діяльності Київської міської клінічної лікарні № 5 (Додаток Б рецензованої праці).

Публікації дисертантки у фахових виданнях є одноосібні та включені у список використаних джерел до дисертації. Часові межі наукових публікацій: 2023-2026 роки. Перелік наукових праць здобувачки та аналіз їх змісту засвідчують, що основні результати дисертації відображено у опублікованих дослідницьких працях, їх також апробовано на науково-практичних заходах.

У цілому позитивно оцінюючи рецензовану працю, звернемо увагу на **окремі дискусійні положення та моменти**, яких безумовно, що не позбавлена будь-яка наукова робота, та які потребують додаткової аргументації, уточнення або спеціальних пояснень під час захисту. Найістотнішими з них є такі:

1. Авторкою цілком логічно та виправдано приділена увага історичним аспектам становлення та розвитку кримінальної відповідальності за неналежне виконання професійних обов'язків медичним або фармацевтичним працівником в Україні (підрозділ 1.2. дисертації). Історична ретроспектива забезпечує можливості більш повноцінного розуміння еволюції закону про кримінальну відповідальність, його інститутів з нерідко притаманними їм наступністю та повторюваністю, невіддільно поєднуваною із значущими на той момент соціально-політичними, релігійними, культурними, національними та іншими супутніми чинниками прийняття.

Проте розвиток кримінального закону не є чимось статичним, застиглим чи перерваним у часовому проміжку з настанням якої-небудь події, і тим більше не слід завершувати його характеристику КК України 2001 р., чинності якого

минуло уже понад чверть століття. Тим більше, що процес його прийняття також залишився поза увагою дослідниці, попри наявні альтернативні проекти кримінального закону (до прикладу, підготовлений під керівництвом проф. В. М. Смітєнка). Аналогічного змісту зауваження стосується Концепції реформування кримінального законодавства (розпочато Указом Президента України № 584/2019 від 07.08.2019 р.) та практично завершеного робочою групою проекту нового КК України. Вважаємо, що аналіз протидії досліджуваним кр. пр. за вказаним проектом значно підсилив би рівень рецензованої праці, тим паче, що випадки неналежного виконання невідкладного професійного обов'язку медичним або фармацевтичним працівником ним передбачені, як і кримінально-правова оцінка ситуацій, коли вони були викликані його фізичним, розумовим або емоційним перенавантаженням.

2. Здобувачкою задекларовані результати здійсненого нею компаративного аналізу законодавства окремих зарубіжних держав про кримінальну відповідальність за неналежне виконання професійних обов'язків медичним або фармацевтичним працівником (підрозділ 1.3.), при цьому:

- методологічно помилковим видається спільне опрацювання законодавства зарубіжних держав, які належать до кардинально відмінних правових сімей, ніж Україна (США, Японія, Канада), оскільки сама можливість запозичення їх досвіду видається ефемерною у практичному плані;

- попри значний масив емпіричного матеріалу (кримінальне законодавство Азербайджану, Вірменії, Грузії, Естонії, Латвії, Литви, Молдови, Узбекистану, Нідерландів, Іспанії, Болгарії, Польщі, Франції, Канади, ФРН, Швейцарії, Японії) перспективу удосконалення вітчизняного кримінального законодавства дослідниця вбачає лише у об'єднанні складів злочинів ч. 1 ст. 131 та ч. 1 ст. 140 КК України шляхом визначення зараження вірусом імунодефіциту людини або іншої невиліковної інфекційної хвороби кваліфікуючою ознакою ст. 140 КК України (с.180 дисертації). Тоді як інший зарубіжний досвід, логічно припустити, виявився абсолютно непридатним у плані можливого запозичення.

Принагідно зауважимо, що автори уже згаданого нами проекту КК України

виявилися прихильниками іншого, ніж обстоює Н. М. Колос, підходу, пропонуючи кваліфікувати медичні правопорушення за загальними нормами про злочини проти життя та здоров'я особи (стаття 4.1.6. Спричинення смерті з необережності; стаття 4.1.11. Спричинення загибелі плоду людини з необережності)¹, а не послуговуватися задля цього спеціальною нормою;

- не вбачаємо підстав для ототожнення пропонованого до запровадження інституту обов'язкового медичного страхування професійної відповідальності медичного працівника як гарантії компенсації пацієнту завданої медичною помилкою шкоди із гарантіями саме кримінально-правової охорони (мова йде про підрозділ 1.3 дисертації та його предметну спрямованість), оскільки відповідний нормативний матеріал виходить за його межі.

3. Кримінально-правова характеристика об'єктивної сторони складу неналежного виконання своїх професійних обов'язків медичним або фармацевтичним працівником (підрозділ 2.2. дисертації) базується на значному масиві судової практики Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду, якому дещо бракує системності опрацювання та зроблених за його результатами авторських узагальнень, у тому числі стосовно тяжких наслідків – за відсутності законодавчого критерію визначення, їх встановлення залишається на рівні оціночної категорії та вимагає більш прискіпливої уваги та аналізу; а також причинно-наслідкового зв'язку, який при вчиненні деліктів у медичній сфері медичної діяльності володіє значною специфікою.

Констатуємо часткове зміщення авторських акцентів з матеріального кримінального права у процесуальну проблематику доказування по цій категорії справ, зумовлену «вузькоспеціалізованим характером медичної діяльності, відсутністю достатніх медичних знань у працівників органів досудового розслідування та ін.» (с.182 дисертації) та можливостей покращення ситуації шляхом «запровадження електронного документообігу з обов'язковим веденням медичної документації в режимі реального часу та обов'язковою фіксацією всіх

¹ Текст проєкту нового Кримінального кодексу України: станом на 25.06.2026. URL: <https://newcriminalcode.org.ua/criminal-code> (дата звернення: 02.07.2026).

доповнень і виправлень» (с.131, 133 дисертації); «у процес досудового розслідування – інструментів штучного інтелекту, зокрема генератора вузькопрофільних запитань слідчого до судово-медичного експерта» (с.182 дисертації).

4. Вважаємо синонімічне використання здобувачкою категорій «медичний» і «фармацевтичний» працівник (примітка на с. 99 дисертації) надто вільним тлумаченням ст.140 КК України (сполучник «або»), яке не ґрунтується також на положеннях регуляторного законодавства. Різниця між згаданими суб'єктами пов'язана із відмінностями у *професійній кваліфікації* (лікарська або медсестринська у медичного працівника, фармацевтична – у фармацевтичного працівника) та *суті надаваної допомоги* (медичної – медичним працівником, фармацевтичної – фармацевтичним працівником). Медична допомога є ширшою за обсягом, ніж фармацевтична, адже спрямована на профілактику, діагностику та лікування у зв'язку з хворобами, травмами, отруєннями і патологічними станами, а також у зв'язку з вагітністю та пологами. Тоді як фармацевтичний працівник бере участь у лікувальному процесі *лише із лікарем та лише в частині* (курсив мій. – *І. М.*) обґрунтування вибору необхідних лікарських засобів, консультування пацієнта щодо їх вживання, моніторингу та оцінки результатів фармакотерапії, досягнення оптимальних клінічних результатів при мінімальних економічних витратах, оптимізації системи відбору необхідних лікарських засобів, а також узагальнення інформації про них для населення з метою оптимізації фармакотерапії¹.

Загалом викладені зауваження слід вважати запрошенням дисертантки до дискусії та подальших наукових досліджень, а не свідченням хибності отриманих нею результатів.

Дисертаційна праця КОЛОС Наталії Миколаївни «Характеристика кримінально-правової відповідальності за неналежне виконання медичним або фармацевтичним працівником своїх професійних обов'язків» є завершеним,

¹ Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України від 19.11.1992 р. № 2801-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12#Text> (дата звернення: 03.07.2026).

самостійним, актуальним науковим дослідженням обсягу та змісту визначеної кримінально-правової охорони, у ході якого сформульовані науково обґрунтовані рекомендації щодо кримінально-правової кваліфікації посягань на життя та здоров'я пацієнта, пов'язаних із забезпеченням останньому належної медичної або фармацевтичної допомоги, а також пропозиції з удосконалення кримінального законодавства.

Порушень академічної доброчесності у дисертації не виявлено. Зміст дисертації відповідає галузі знань 08 «Право» та спеціальності 081 «Право».

Рецензована праця відповідає Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 р. № 261 (зі змінами); Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 (зі змінами); Вимогам до оформлення дисертації, затверджених наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 р. № 40 (зі змінами), а її авторка – КОЛОС Наталія Миколаївна, за результатами позитивного публічного захисту, заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Рецензент:

Завідувач кафедри правоохоронної діяльності
навчально-наукового Юридичного інституту
Карпатського національного
університету імені Василя Стефаника,
доктор юридичних наук, професор

Ігор МЕДИЦЬКИЙ